

Poštarina plaćena u gotovom.

HANOAR

LIST ŽIDOVSKJE OMLADINE JUGOSLAVIJE

BR. 12. i 13.

GOD. I.

HANOAR

JE SLOBODNI POLUMJESEČNIK ŽIDOVSKJE OMLADINE
JUGOSLAVIJE. SVI ČLANCI IZRIČU LIČNO MIŠLJENJE
PIŠČEVO.

Vlasnik i izdavač Savez Žid. Oml. Udruženja u Kraljevini S. H. S.

Sadržaj:

	Strana
Oto Rechnitzer: Dojmovi sa kurza vođa SŽOU. u Brodu	273
Cvi Rothmüller: Iz podrumske rupe!	276
Oto Zentner: Tri ljubavne pesme	280
Samuel Romano: Pesme	282
David Frišman: Autobiografija	284
Albert Weiss: Dve pesme	287
Migdali: Židovi u rasnoj teoriji	288
A J. Konforty: O Židovima u Španiji do njihova pro- gonstva	291
Dr. Eliezer Rieger: Agrarni problem	295

NAŠA DRUGA ANKETA:

Cvi Rothmüller: U čemu se razlikujem od asimilanta . .	301
--	-----

IZ POKRETA:

Nelly Kohn: Iza kurza vođa	304
--------------------------------------	-----

Iz uredništva	304
Iz jednoga pisma	(strana 3. omota).

»Hanoar« izlazi svakog 10. i 25. u mjesecu na najmanje 24 str-
nice. — **Pretplata:** za Jugoslaviju godišnje 80 D., polugodišnje
40 Din., četvrtgodišnje 20 Din., za inozemstvo 100, 50 i 25 Din.
Pojedini broj 5 Din. — **Uredništvo i uprava:** Zagreb, Ilica 31,
III. kat. — **Račun pošt. ček. zavoda:** 35.984. — **Rukopisi se ne**
vraćaju. — **Prenošenje z »Hanoara« dozvoljeno je samo uz**
naznaku izvora.

Oto Rechnitzer, Zagreb: Dojmovi sa kurza vođa SŽOU. u Brodu

U svojoj završnoj riječi ja sam na kurzu kazao: »Kakav god bio rezultat ovog našeg sastanka, van svake je sumnje, da ima jedan pozitivum ili jednu korisnu stranu: bio je naš sastanak.«

Ako se koji od Vas sjeća članaka pred sletove ili iza njih, što su izlazili u »Gideonu«, zacijelo će se sjetiti i onoga moga, gdje sam pred slet u Novome Sadu rekao, kako želim, da nam taj slet bude »bez epiteta«. Nikad nijesam bio prijatelj velikih izgleda za stvari, koje tek trebaju da dođu. Svaki sastanak naš, svaki očekivani slet meni je bio u očekivanju obaviti dragom željom i radošću skorog sastanka sa svima drugovima i drugaricama, što su mi od reda mili i dragi, a na rastanku meni se voz činio težim, natovaren tugom i neraspoloženjem mojim i svih onih, kojima je ono tri dana bilo premalo, da se naužiju drugovanja i radosti. — Eto, prijatelji, to i ništa drugo, ja sam znao da će mi donijeti slet. Riječi o zadruzi, novim idejama i formulama, ahdutu, hanhagi, i kako se sve to ne zove, meni su uvijek bile sporedne.

Tako je bilo i ovoga puta u Brodu. I kad ne bi bilo pozitivnih rezultata ovog sastanka, njegova je dobra strana u tome, što smo bili zajedno, što smo se opet porazgovorili o svemu onome, što je jedan dio našeg života. Još više: mi smo se porazgovorili o svome Savezu. Vjerujte, da ja još nijesam osjećao toliko odgovornosti i ljubavi za ovaj naš Savez, kao ono u Brodu, kad smo ustanovili i istakli mnoge činjenice, iznad kojih bi možda drugi prekrstili ili čak poput Pilata oprali ruke. Mi to nijesmo učinili. Čini mi se, da smo upravo toga radi ono nas nekoliko »starih« i svi ostali »mlađi« još više uzljubili svoj Savez. Svaka majka voli svoje čedo, voli ga još više kada je bolesno, a čini se ponajviše u vrijeme, kad je iza bolesti na putu k ozdravljenju.

Iznad svega na mene je u Brodu djelovao velik broj prisutnih vođa saveznih udruženja, koji je iznosio, uračunavši ovamo članove Radnog Odbora oko 50. Kazat će netko, čudne

li stvari, kako može broj da djeluje. Brojevi i statistika su takve činjenice, koje mogu da jače djeluju od najlogičnije formulisanog dokaza. Treba znati, da Radni Odbor nije računao na toliki broj omladinaca, a bio je odlučio održati kurz, ako bude barem 15 učesnika. Međutim eto bilo ih je i tri puta toliko. — I ovo je jedan od dokaza, da naš Savez živi, i ako možda u ovom momentu životom ozdravljenika.

Druga mi se impresija radala u duši, kad sam za vrijeme drugih referata neopazice mogao da posmatram učesnike. Priznajem, da od svih njih nijesam poznavao ni petoricu. Doista, u naš Savez dolazi druga generacija, što više na kurzu u Brodu ovi novajlije stvarno su preuzeli Savez u svoje ruke, oni ga nose na plećima, i neka svi ponesu saznanje, da SŽOU, s njima raste i pada. Pravo je rekao Cvi: »Od nas starih tek smo dvojica, trojica ovdje, i kad Vam govorim o prošlosti Saveza, ja ga u isto vrijeme predajem u Vaše ruke.«

Ja sam u Brodu prvi puta osjetio razliku između starih i mladih u pokretu. Međutim, da me ne bi tko krivo shvatio: ova razlika nije za mene u izrazu oduševljenja ili u punim grudima živog mladenačkog osjećaja. Kad bismo na to gledali, ima nas starijih, pred kojima bi morao da odstupi mnogi od mladih. Nije meni do toga. Razlika postoji za mene i ja sam je gledao i osjećao u načinu dolaženja do našeg cionizma i našeg židovstva.

Prije svega mi smo stariji prije 10 ili 15 godina došli u cionizam iz asimilatorstva na osnovu naših subjektivnih zaključaka i opažanja. U cionizam i židovstvo svaki je od nas išao svojim putem bez kurzeva, bez grupa, bez Saveza i društva. Naša su društva nastala kao zajednice mladih ljudi, koji su isto mislili i osjećali. Ona su bila naš svijet, knjige što su nam dopadale ruku, čitali smo bez sistema, ali sve ono što smo u svojem svijetu primili, postalo je dijelom nas samih. Izgledalo nam je, da smo sve to sami stvorili. I naš Savez, što smo ga stvorili, u prvom nam je redu bio kao skup sviju nas. Mi bismo, uzeti kao pojedinci, bili mogli da židovski živimo i bez njega.

Gledajući pred sobom drugove i drugarice, ja sam u Brodu dobijao drugu sliku. Pretežan dio sviju njih zdušno je i savjesno bilježio naše riječi. U onom bilježenju, u onom slušanju svake naše riječi, ja sam vidio oznaku mladih. U naš Savez oni su došli objektivnim putem. Svi su oni djeca naših društava. Mi smo ih stariji uveli u naša društva, preko ovih pak u Savez. Mnogi je došao bez volje, po nekoji i protiv volje. Pa ipak židovstvo je kod svakoga od njih uhvatilo korijen, iako teže nego li kod onih, što su sami došli. — U svakome od njih ja sam kroz ono slušanje i pisanje osjećao, kako bi htjeli da nešto saznadu i nauče, i kako im to teško polazi za rukom. Za

njih, posmatran s odgojne tačke gledišta, naš Savez znači mnogo više, nego li za nas. Bez veze sa Savezom mi bismo stariji bili i ostali cionisti i Židovi. Ovi mladi bez Saveza za cionizam bili bi izgubljeni. Eto, prijatelji dragi, subjekat i objekat, to je razlika između starih i mladih. Međutim, sve ima svoju vrijednost. Iz jednog naroda može za ideju da se izdvoji kao subjekat, t. j. da je iznese ili ponese samo jedna i to prva generacija. Svi, koji iza ove generacije dolaze, za ideju su primaoci u objektivnom smislu. I jedni i drugi imaju istu vrijednost, pogotovo, ako nema razlike u oduševljenju i načinu kako se ideja nosi i dalje predaje. I doista ja želim tek jedno: neka bi svi oni, koji su iza nas došli u Savez, ponijeli ideju našu i našeg Saveza istim onim oduševljenjem i predanošću, kako su to učinili oni, što su Savez osnovali. Pri tome neka svima bude jasno jedno: nikada nakon izvjesnog vremena ne će od onih što su zajedno počeli da primaju ili da daju ostati isti broj.

Kurz u Brodu bio je po svemu doista radni kurz. Mislim, da bi morao ostati stalna institucija saveznoga rada, ali tako, da se spoji sa Kempom. Jasno je, da se u ovakvom kurzu ne može podati nikome znanje i saznanje o stvarima, do kojih se doista može doći samo čitanjem i razmišljanjem, kroz duže vrijeme. Međutim svakome se može pokazati put, kojim kod samoodgoje treba da pođe. Ako je ovo postignuto, svrha je kurza postignuta. Mislim i uvjeren sam, da je tako bilo u Brodu. Na Kempu moći će da se rezultat kurza ispolji još bolje. Prije svega stojeće nam na raspolaganje više vremena, a zatim će biti i širi krug učesnika. Samim pak malo dužim zajedničkim životom osjetit ćemo se više povezani nego što je to bilo u Brodu, gdje se mnogi tek prvi puta vidješe. Povezanost pak u ovakvim prilikama ima veliku ulogu.

Tako je najsnažniji dojam, što sam ga ponio iz Broda bio taj, da naš Savez, i ako teško, a ono ipak koraca putem svoga ozdravljenja. Iza sarajevskog sleta nije bilo dobro sa našim Savezom. Na jednoj su strani iz Saveza istupili oni, kojima se činilo, da svoj cionizam u ovome i ovakvom Savezu ne mogu ispoljiti. Ahdut Hacofim u ime jednog većeg cionizma ostavlja Savez. Sa gledišta ličnog zadovoljstva i subjektivnog posmatranja ovo može biti ispravno. Međutim za čovjeka, kome je jedinstvo i zajedinstvo zajednice više od svega ostalog, takav korak samo zavređuje da se osudi. Teško vojsci, koja na frontovima počinje da se cijepa, pa bilo to i tako, da se najbolji odijele, eda bi nastupali zasebno. Tko može da garantuje, da ne će doći želja najboljima od najboljih, da se i oni odijele, kad im se bude činilo, da je to za njih najbolje? Ovakvo stanje nije daleko od anarhije. Anarhija pak vodi uvijek do rasula, pa bila ona inicirana i iz najidealnijih motiva. Nažalost u našim

židovskim organizacijama ima i suviše dokaza o ispravnosti ovog tvrđenja.

Drugi dio omladine, koji je ostavio ovaj naš Savez, učinio je to iz uvjerenja, da naša ideologija ne odgovara činjenicama realnog života. — Ovakvo pak tvrđenje znači sumnju u najviše ideale cionističkog pokreta. — Doista je čitav cionizam u protivštini sa našim sadanjim židovskim životom. Mi i jesmo cionisti zato, jer hoćemo promjenu toga života na bolje za se i za sve Židove. Ako bismo to iz našeg cionizma izvadili, što bi onda u njemu preostalo? Povlačiti pak konzekvence iz toga današnjeg života znači svijesno negirati idealnu podlogu našeg pokreta.

U protimbi sa čitavim našim životom cionizam je ipak još uvijek za mnogoga od nas ideal, projiciranje novog života u budućnosti. Težnja pak naša treba da bude, da već i sada po mogućstvu svoj život udesimo prema tom idealu. Tko pak polazi tako daleko, da sumnja zbog momentanog nemogućstva izvršenja idealne zadaće u njenu ispravnost, taj je sebi i opstojnosti svoga ideala zadao smrt.

Da završim. Imam impresiju, da je uza svu malaksalost, uza sve osakaćenje naš Savez pokazao, da ima pravo na opstanak. Imao bi to pravo i zbog petorice pravednika, a pogotovo ga ima zbog svih onih, kojima je upravo on ćelija židovskog i cionističkog života. — Da je to za pretežnu većinu naše omladine baš S. Ž. O. U., pokazao mi je sastanak u Brodu.

U Zagrebu, ijara 5687.

Cvi Rothmüller, Zagreb: Iz podrumske rupe!

(Knjiga Narodskih Poredaba.)

Mi smo danas skloni da najoštrije osudimo onaj jevrejski naraštaj, koji je živio u doba emancipacije i asimilacije, u doba izjednačenja po zakonu i stapanja u životu. Ali nije stvar tako jednostavna.

★

Evropa je bila nalik velikoj zgradi. Svaki je narod, svaki je stalež bio zaposjeo neku prostoriju u toj zgradi. Jedna je soba bila veća i udobnija, druga manja i čednija. No svaki je narod imao svoju odaju.

Jedini su Jevreji bili tuđinci. Samo su oni bili trpljeni gosti. Dopustiše im, da se smjeste u podrumskoj rupi, mračnoj

i zagušljivoj, vlažnoj i nezdravoj. Smjeli su samo da produ hodnikom do dvorišta, da ondje brljaju po prljavim krpetinama, da traže po smetlištu, ne bi li našli štogod za prehranu.

U uređene sobe nijesu smjeli da uđu. Na vratima bi ih dočekaao domaćin: »To je moje!«

Pa i na hodniku nije bilo za njih mira i ljubavi. Nosili su posebno odijelo, šiljate šešire, samo da ih mogu lučiti između drugih, da ih mogu pljuvati i goniti.

Takav im je bio život.

Zatvoreni u getu, smjeli su da se bave samo staretinarstvom i novčarstvom. Odrezani od grude i od časnih zanata, bili su na sprdnju svima narodima.

★

A upravo su tada najvećma vjerovali u sebe. Rug i muke nijesu ih mogle da smetu, dok su vjerovali u svoje izbranstvo, dok su znali, da su Am Kadoš i Am Segula.

Kad su im dušmani oholo dovikivali, da su oni pravi Izrael, dok su Jevreji prezreni od Boga i zbog toga moraju lutati svijetom, naši su pređi odgovarali jednostavno:

Mi smo u svijetu, što je srce u tijelu. Ma gdje god obolilo tijelo, strada od toga i srce. Sve dotle, dok je svijet nesavršen, moramo da trpimo i mi. Ali kad dođe Mašijah, usavršit će svijet. Prestat će sve naše muke. U staroj domovini živjet ćemo sretno i slobodno. Sadašnje su muke naše samo dokaz za naše izbranstvo i za ljubav Božju prema nama.

★

Vrijednosti je za njih imalo samo jevrejstvo. Sve što je bilo izvan njega, bilo je izvan njihova dohvata.

Kulturnih vrednota okoline nijesu upoznavali. Ta u njihove dvorane nijesu mogli da prodru. A ona fukara, koja ih je pljuvala i grdila, nije im zaista mogla da ulije povjerenja i respekta.

Mira i sreće nalazili su samo u svome svijetu, u krugu porodice, u podrumu. On im je stoga bio miliji od svega spoljašnjega svijeta.

Sredina je bila za njih elementarna sila, kojoj su se morali pokoriti, o kojoj su morali voditi računa. Ali je u sebi nijesu nikako priznavali.

Sve je to bilo samo prolazno. Sav je galut bio samo intermezzo u životu naroda. Iza toga prekida ima da opet otpočne normalan život pod Božjom zaštitom.

★

Jednoga lijepog dana otvoriše se vrata podrumske rupe. Dok su još zgureni stanovnici sa strahom promatrali crven krvi, što je odsijevala na zidu, začuše glas prvoga domaćine, koji ih pozva u svoju odaju.

Francuzi su proglasili u danima revolucije divno geslo: sloboda, jednakost, bratstvo. A u onim noćima, kad se u ustavotvornoj skupštini govorilo o temeljnim načelima novoga ustava, pade i riječ, da se uklojenjem svih privilegija, svih ograda između staleža (plemića, svećenika i građana) i vjera (katoličke i protestantske) mora da uklone i negativni privilegiji t. j. ograničenje u slobodi Jevreja.

Nijesu Francuzi imali nikakvih naročitih simpatija za Jevreje, nije gordi stanovnik evropske zgrade došao u podrumsku rupu, da tamo upozna jevrejskoga gosta, da ga shvati i zavoli pa da ga onda pozove k sebi. Nije emancipaciji, izjednačenju Jevreja, bio izvor u razumijevanju njihove vrijednosti, nego u teoretskom naglašivanju revolucionarne jednakosti.

To se vidi i po onoj krilatiti: Kao ljudima dajemo im sve, kao Jevrejima ništa!

Revolucija je imala svoje dogme, kojima se moralo pokoriti. Tražila je uklanjanje ograda, izjednačivanje građana. I Jevreji su dobili ravnopravnost, ali su morali da odreknu osobitosti svoje.

I odrekli su ih. Jadni podrumlja bio je u prvi mah zanesen divnom ponudom i pozivom gostoprimstva. Povjerovao je, da je sad nadošlo mesijansko vrijeme, o kojemu je pisano, da će u ljubavi živjeti lav s janjetom.

Radosno skinuše odijelo sramote, radosno odrezaše zolufe (pajot), radosno se podvrguše tjelesnoj i duševnoj karanteni: Pred vratima lijepe odaje odbaciše sve staro, da čisti od prošlosti uđu u novi dom.

Sad istom spoznadoše, koliko su jadno dotad živjeli. Zamrznuše podrumsku rupu, kad sjedoše u mekane fotelje, kad vidješe ćilime i slike, kad upoznaše komfor i kulturu.

I padoše u drugi ekstrem. Dok su prije samo jevrejstvo smatrali dobrim i vrijednim, sad su sve nejevrejsko držali nadmoćnim i daleko vrednijim od ma čega jevrejskoga. Zaboraviše na onaj lijepi intimni život, pun familijarnih vrlina ljubavi i solidarnosti, što se razvijao u tamnome podrumu. U uspomeni ostade samo slika mraka, što je gospodario smrdljivom rupom.

A pred njima se otvorio nov svijet, bogat ljepotama, pun samosvijesti i zanosne vjere u budućnost. Taj im je svijet dovikivao: »Dodite k nama, da budete dionici naše budućnosti! Ali znajte, kao Jevreji ne dobivate ništa, kao građani sve!«

I prestadoše biti Jevreji, da budu građani. Plaćali su krvavim novcem ravnopravnost. Zapadoše u nov san, u opojnost jednakosti i bratimljenja.

★

Ali ne potraja dugo san o sreći. Još se nijesu pravo udomaćili u novim foteljima, kad li osjetiše, da se klimaju noge tim udobnim sjedalicama. Preteški su bili za tu vrstu sjedalice. Što da rade? Kao što zrakoplovci u balonu, kad osjete, da im balon počinje padati, bacaju vreće pijeska, da bi se samo održali u uzduhu, tako su i oni odbacivali jevrejstvo, komad po komad, da bi samo ostali sjediti u mekanim foteljima.

Proglasiše jevrejstvo samo religioznom zajednicom, dok pojedini Jevrejin postaje sin okolnoga naroda. Dopustiše mješovite brakove. Izjednačiše se u svemu i svačemu. Svijesno i nesvijesno zaveslaše prema bankrotu i propasti jevrejstva.

★

Mi dabome osuđujemo njihove ideje i njihov rad. Ali moramo imati shvatanja i za ovaj naraštaj naše povijesti. I u njih je bilo mnogo plemenitosti. Jer osim onih, koji su zbog materijalnih dobara odbacili ili barem odbacivali jevrejstvo, bilo ih je mnogo, koji su samo zbog idealnih vrednota prigrlili ovaj novi svijet, jer su bili iskreno uvjereni, da je već došao čas, u kojemu će nestati svih razlika između naroda i vjera. Za njih nije bio odlučan novi komfor, u koji su ušli, nego nova kultura, koju su sad upoznali, pred kojom je izbljedila stara, visoka, ali obamrla kultura jevrejska.

Tako je upravo moralo doći do asimilacije, kao što je poslije iz asimilacije moralo nastati osviještenje i narodno buđenje, kad su Jevreji spoznali, da je nedostojno gostovati u tuđim odajama, ako još ima snage za gradnju s v o g a doma.

Onda su stali da teže i starodrevni podrumlje i foteljski skorojevići za s v o j i m svijetom, za s v o j o m odajom, u kojoj će život biti određen našim bićem i potrebama: Cionizam.

Oto Zentner, Zagreb : Tri ljubavne pesme

MAJSKA PESMA.

Kad bi se sastali jedamput u maju,
Ti bi me, draga, zavolela.

Ja znam jedno mesto,
gde je sunce jače, svetlije i veće,
gde cvate nepoznato, večno cveće,
gde imade neslućenih, nevidenih boja,
— kao oči, kao kosa Tvoja.

Ja znam jedan kraj,
gde mesec srebrno, tajinstveno sja
i stapa čežnje i stvorenja sva
u nadzemaljsko nešto, u Jedno, Celo,
— ko čisto Tvoje telo.

Samo ja poznam ovaj kraj
i samo ga za Tebe znam.
Tamo bih mogao sve da Ti dam,
al' samo, dok traje maj.

Ako se sastanemo jedamput u maju,
Ti ćeš me, znam, zavoleti.

LJUBAV.

Ti si mi, draga, poklonila sunce.
U sjaju oka Tvoga
upozno sam opet Boga.

Još jučer:
Sve bolno i tužno
i ružno, ružno...
Misli gadne.
Želje jadne.
Život — gnjavaža.
Ljudi — багаža.

Sve klase i rase,
sve — tek grimase.
Hteo sam psovati,
vikat i klet,
hteo sam mrziti
ceo svet.

A danas:
Sve svetlo i jasno
i krasno, krasno . . .
Sunce seje.
Sve se smeje.
Svugde cveće
i proleće.
Plavo nebo, ptice,
ruže, ljubičice.
Svi su ljudi braća,
svatko svakog shvaća.
Svet je tako divan,
život tako čist i bео,
da sve ljude i sav svet
zagrlit bih hteo.

Ti si mi, draga, poklonila sunce.
U sjaju oka Tvoga
upozno sam opet Boga.

JUTARNJA.

Draga!
Ja osećam: danas će ceo dan
stotine neispevanih, nenapisanih pesama
skakati, besniti, razdirati mi dušu
i sve će odleteti Tebi.

Oh, kad bih mogao,
ko sluškinje što rade,
ko vojnik što znade,
da Ti tako lepo,
tako divno jednostavno kažem:

Ja Te ljubim!
Ja čeznem za Tobom!

Ne, to ne umem. Jedino što mogu,
da ovako cele dane plačem i umirem
od stotine neispevanih, nenapisanih pesama,
što razdiru mi dušu.

Jesu li doletele do Tebe?
Draga!

Samuel Romano, Berlin: Pesme

Samo je jedan tren, kada ću ti reći
nešto lepo, veliko, nešto tajno,
što leži duboko zakopano u duši.

Hoćeš li doći u tom trenu?!

Znaj, da ću u tom jednom trenu izgubiti
sve najdragocenije, što sam ljubomorno čuvao,
i prineću na tvoj oltar.

Hoćeš li doći da primiš moj dar?

★

Još jedan tren, draga, nestaće sna
i njegovih šarenih krila.
Zato ko lepa bajka, ko srna ili vila
doleti k meni.

Još jedan čas, draga, i sve će proći
ko raskidana mreža i razbijena pena.
Ostaće sami crepi i tiha, sumorna sena
srušenih želja.

★

Odbaci vesla u penu burnoga mora,
neka se razbija barka o neslomljive hridi!
Ja neću da je vodim; neka je sreća nosi

prema pučini besnoj ili kud joj se svidi:
u ponor ili o hridi.

Čemu napori, borba sa razuzdanim besom,
sa nesavladivom penom, u ništa što se ruši?
Neka se burka more i smrska ništavna pena
i diže koprena vlage, što tako očajno guši
i splav naš uzdiže, ruši.

Mi ćemo na dnu barke u neizvesnom strahu
jedno uz drugo stati. Slušati naša srca,
kako žestinom mlate o orošene grudi —
i osećati tada, kako nam duša greca
i borbu naših srca.

A sudba našu barku nek vodi kuda hoće:
vrh razbesnele pene, u ponor il' o hridi.
Mi ćemo uvek tako duša uz dušu biti,
ćuteti naša srca i žuborenje voda
i prkos morske hridi...

★

Sećam se dana, prošli su davno;
bilo je vreme ljubica plavih.
Sve svoje čežnje, sve svoje nade
u njihov miris brižljivo zavih.

Al' vetar s juga tad začarlija
i miris mojih ljubica nosi.
Rastrgne pokrov, koprenu digne,
nade i čežnje ko kosom skosi.

Ostadeh samac sred njiva golih
ko otrgnuti cvetak sa grane,
ko neki bleđi i prošli snovi,
ko mlada biljka bez rose rane.

Sećam se doba, prošlo je davno;
bilo je vreme ljubica plavih.
Sve svoje čežnje, sve nade svoje
u njihov miris brižljivo zavih.

David Frišman : Autobiografija

Skorih dana navršice se pet godina od smrti velikana hebrejske književnosti D. Frišmana. Tom zgodom donosimo njegovu autobiografiju, koju je napisao u obliku pisma g. 1898. i uputio gosp. S. Citrinu. Ovo je pismo u faksimilu odštampano u 16. svesci ugledne revije »Hatekufa«.

Rođen sam dana 5. teveta 5625., tako je označeno na koricama starinskoga »Magen Avraham«, koji čuvamo, a ovaj datum odgovara navodima državne matice. Moje rodno mjesto je Zgierz kod Lodza. Dok sam još bio malo dijete, preseliše moji roditelji u Lodz. Moja je porodica vrlo poštovana i imala je toliko rabina koliko more riba, ali moji očevi i većina iz naše porodice bili su trgovci, najveći među fabrikantima našega mjesta i svi su bili moćni i bogati. Spominjem ovu potankost, jer je to snažno uticalo u mojemu djetinjstvu i možda će se time razjasniti koješta, što se na prvi pogled čini strano. Atmosfera u Lodzu čini mudrim na svaki način i ne dopušta ni najglupljemu da bude »batlan«, a naročito ako je odrasao među ljudima trgovcima i u sredini, koja imade svaki dan kontakta sa svijetom. To mu daje neku odlučnost i samopouzdanje, ako hoćeš i bezobzirnost, kamo god ide i u svemu što čini.

Moj otac je bio čovjek čštra i izglađena razuma, kakvoga nema više. Kad velim »kakvoga nema više«, bojim se, da ćeš smatrati ove riječi frazom, ali ja sam ih namjerno izrekao, da naglasim, da nisam vidio njemu slična. I žao mi je što ćeš primiti ove riječi kao svjedočanstvo sina za oca, dok ja znam, da sam podoban za kritiku riječi i čina čovjeka, koji je slučajno moj otac i samo svijesno i bez nastrane naklonosti došao sam uvijek do mišljenja, da je taj čovjek bio najmudriji, koga sam vidio do danas. Moj otac je umro pred četiri godine. Ako bi netko našao u meni duha kritike i jasnoće i istraživanja — to je nasljedstvo moga oca. Sa strane očeve i njegovih bližih, među kojima imade slavnih i poznatih slikara, naslijedio sam naklonost za sanjarenje, vizije i razmišljanje. Duh kritike i duh pjesme istodobno su me uvijek obuzimali i njihova protivnost u mojoj nutrini nije prestala do danas. Sjećam se, kad su odštampani moji prvi kritički članci sa svim grubostima i ignoriranjem svega, rekoše o meni, da je to put čovjeka, koji nema srca i nema ništa osim mozga. A kad sam šampao svoje prve pjesme ili prve male pričice, pisane poznatim lirskim duhom i skoro prevelikom sentimentalnošću, ponovno nisu vjerovali kritičari onome što vide. Nikada mi nije učinjena tolika krivica, kao kad se dolazi i veli o meni kao usput da

sam humorist. Uvijek je ova riječ ostavila jaki trag u mom srcu. Po svojoj prirodi ja sam sanjalica i turoban.

U djetinjstvu sam primio nešto što se naziva dobrim odgojem. Umjetnici i umjetnice, učitelji i učiteljice nisu mi nedostajali. Možda nema mnogo mojih vršnjaka, koji su bili u sretnom položaju kao ja, da idu rebeu, na primjer, slušati lekciju, bave se teškim Rambam-om i istodobno govore francuski i uče muziku ili uče plesati. Općenito sam volio učenje, bilo šta. Uvijek sam učio marljivo i sa razumijevanjem i uživao u učenju, a kako su se množili predmeti i nauke, tako je bio veći užitak što sam ga u njima našao. U pogledu lektire bio sam uvijek ono što se zove »crv knjige« i nema knjige, koja mi je došla pod ruku, a da je nisam pročitao. Ova prejaka želja za čitanjem nije prestala kod mene do danas i skoro su oslijepile moje oči.

Dok sam bio malo dijete, imali smo melameda, koji je običavao čitati svojim đacima čudesne priče iz knjige »Sefer-ha-jašar« i ove priče kao i priče moje majke i moje bake probudile su moju fantaziju. K tome još i dajan, kod koga sam onda išao — bilo mi je tek osam godina — nije našao ništa boljega, već da me poduči iz knjige »Jesod ve-šoreš ha-avoda« i slično, dok me nije uveo pod okrilje Kabale. Zamisli: dječak od osam godina i Kabala!

Hebrejski sam počeo pisati dok sam bio nježan i vrlo mlad. Moja prva mala priča štampana je u IX. godištu »Ha-šahar« pod naslovom: »Hamore cedek«, a tada mi je bilo 13 godina. Napisao sam i pjesmu »L'tovat ha-k'lal«, koja je također tamo odštampana. U petnaestoj godini pisao sam njemački za njemačke listove koji su izlazili u Lodzu, a poslije toga i za listove u inostranstvu. Još vrlo mlad došao sam u Njemačku i tamo sam došao u društvo nekih poznatih književnika. Auerbach, Bernstein i drugi učinili su na mene velik dojam. Kad sam počeo prevoditi »Prirodne nauke« od Bernsteina, bilo mi je 17 godina, a ja sam se tada stvarno bavio mnogo prirodnim naukama.

Hebrejskim autorom postao sam gotovo bez svoga znanja i gotovo protiv volje, ako smijem tako reći. — Prošle sam godine čitao što si odštampano u kalendaru »Ahiasaf« u ime Levanda i našao sam, šta je mislio taj glasoviti čovjek o meni u stvari moje prepirke sa Lilienblumom. Čovjek je zaista imao pravo, ali samo s njegova stanovišta ima pravo da sudi kako je sudio. U glavnom nije obratio pažnju na stanje u našoj književnosti i zaboravio je, da je priroda ljudi veoma različita i da mnogo ovisi o temperamentu, sredini i načinu odgoja svakoga čovjeka. N. pr. ja ću se i sam stidjeti, ako me netko podsjeti na moj »Tohu va-vohu«, a ipak ne povlačim ni sada ni jednu riječ, koju sam tamo rekao; samo radi načina pisanja

ja se sada žalostim. Po svojoj prirodi i svojstvima ja nemam ništa ni protiv Brajnina u borbi protiv mene. Pa i protiv njegovih uvreda ne bunim se (jer je to možda način govora ovoga čovjeka), kad bi samo znao, da je glavni pokretač u pisanju njegova članka — istina. Ali on ne čini to: Brajnin zna istinu, njegove su misli kao moje... Ovo neću nikada oprostiti. Ja nisam bio takav. Kad god sam došao da pišem, uvijek je prvi pokretač bio volja da nađem istinu. Još je djetinjstvo bilo u meni, kad sam pisao »Tohu va-vohu«. Ali sam se probudio uslijed odvratnosti, koju sam osjetio u svojoj nutarnosti, videći besposličarenje naše književnosti u onim danima i uslijed prevelikog uzubudenja koje sam osjetio, videći tako malo istine. Nisam tada bio kritičar, nisam bio ni pripovijedač, već samo mladić sin trgovca, kojemu je bilo odurno ono učiteljstvovanje i besposličarenje i haskala već poznate vrsti i čitava moja nutarnost me nagnala da pišem protest. Pisao sam — i u času kad sam pisao, osjetio sam u svojoj duši, da ne mogu trpiti autore, makar ko bio. Općenito sam tada mrzio jevrejske pisce. I budući da sam pisao, nisam znao, da sam time i ja postao piscem. Ja sam htio tek da pokažem, da sam ja protivnik pisaca i poslije toga sam se čudio, da sam time sam postao piscem. To je ono što sam rekao, da sam gotovo bez znanja, a možda i protiv volje postao književnikom.

U onim danima pisao sam u različitim časopisima razne članke, pjesme i pripovijetke. U prvom i drugom »Haasifu« odštampane su moje prve male priče pod naslovom »Otijot porhot« i ova je vrsta bila nekako nova. Koncem god. 5645. pozvan sam u Leipzig, da radim u jednoj redakciji, koja je odštampala moju priču »Julianus Apostata«, ali u isto vrijeme bio sam pozvan da primim uredništvo feljtona u prvome dnevniku, koji smo imali, u »Hajom«. Kantor, vlasnik »Hajom-a« zavolio me, kako mi je tada pisao, po priči »B'jom ha-kipurim«, koja se njemu silno svidila i po nekim kritičkim člancima i feljtonima. U »Hajom-u« sam pisao dugo vremena skoro švaki dan, bilo feljton, bilo o politici i o svemu što mi je došlo pod ruku. Nakon što je »Hajom« prestao izlaziti, vratio sam se u Varšavu i pisao jidiš. Možda si čitao moju veliku jidiš pjesmu »Ofir«, odštampanu u zbirci »Folksbibliotek« od Šalom Alehema. Ova je pjesma mnogo prevedena i mnogo se o njoj govorilo. Međutim su i mnoge moje male priče prevedene.

Tada sam došao u Breslau na univerzitet, ne s namjerom da nešto postignem, već radi svog užitka i samoga učenja. Tako sam tamo slušao i učio sve moguće stvari do kojih sam došao, jer sam mislio: dobro je, da književnik imade neko znanje iz ovoga predmeta i iz one discipline i ništa mu ne smije biti strano. Ipak sam izabrao neku posebnu granu; moja glavna grana bila je iz područja romanske filologije, poslije

toga sociologiju, istoriju i filozofiju. Za četiri godine apsolvirao sam nauke.

Međutim sam radio mnogo za »Ahiasaf« i ovaj rad je Tebi poznat.

Kroz nekoliko sedmica izlazi u izdanju »Tušija« zbirka mojih članaka, mojih pjesama i priča pod zbirnim imenom: «K'tavim nivharim».

Sada sam zauzet pisanjem dviju velikih pripovijedaka.

★

Evo pred Tobom bilježaka i notica, kako sam ih se sjetio, a ti oprost, ako mi nije uspjelo da ti predam sve to u pravom redu i jasnim riječima, jer mi je to vrlo teško. I molim Te, da se ne smiješ pojedinim mojim izrekama, kao da sam zaista, tobože, jedan od velikana među književnicima, jer na koncu konca Ti si tome kriv i Ti si to prouzročio.

Ako bi imao još štogod da me upitaš, obrati se na mene i rado ću Ti odgovoriti. — Na svaki način, ako bi nešto pisao o meni, molim Te, da me izvijestiš o sadržini riječi i obliku članka.

Preveo More.

Albert Weiss, Zagreb : Dve pesme

VIDIM.

Sve su pesme: ništa,
A život je: sve.
Umetnost je: ništa,
A borba je: sve.

Govor, delo: ništa,
Plamsanje je: sve.
Istina je: ništa,
A moć i vlast: sve.

Znati, to je: ništa,
Smeti, to je: sve.
Sve drugo je: ništa,
A ja: ništ' i sve.

OPORUKA.

Dok dođe čas,
Da večni vandrokaš,
Pesnik-bolesnik odmora će nać',
Dok umret moradnem
I dok umret smednem,
Odnosite me tad na morski žal
— Nekamo gore u Holandiju —
Gde veliki i plavi val
Mrmori pesme severnih idila.
Il onamo, gde gordi
U veo magle obuveni fjordi
Ponosne priče šapću.
Ili na Island, da slušam ribare
Sa strahopočitanjem pevati mite stare.
Gde čudni galebovi tuguju.

Na severu bi mirovati htelo
Nemirno dete raskošnoga juga,
Na severu, gde ozbiljna tuga
Vlada umesto divljeg bakanala,
Na severu, gde grožđa nema
I k tamnom nebu tamna jela strši,
Tu, gde jorgovan omamno ne cvate,
Tu nek se ljudi život u tišini svrši.
Sve nek se vrlo, vrlo tiho svrši.

Migdali, Zagreb: Židovi u rasnoj teoriji

IV.

Iza propasti godine 586. raširuju se Židovi po svim dijelovima antiknog orijenta, i pošto su sada napredniji i kulturniji narod od svoje okoline, a osim toga ne žive više na vlastitoj zemlji, napuštaju poljodjelstvo, bave se trgovinom i obrtom i kud god dođu šire svoju vjeru. Rekao sam gore, Jahve nije više nacionalni bog Jevreja, nego Bog sviju ljudi. (Ovu tezu potkrepljuju mnogi primjeri iz Biblije, naročito iz Psalama.)

Na orijent dolazi arijska kultura. Aleksandar Veliki osvaja ogromne države, uvodi grčki jezik, koji je zamijenio babilonski, Grci osnivaju svugdje svoje kolonije, a Palestina postaje grčkom provincijom. Stari bogovi umiru, a mjesto božice Istar (Astarta) dolazi Venera, ali ne za dugo vrijeme, jer semitkinja Marija dolazi na njezino mjesto i ostaje do danas.... Grčka ljepota i jevrejska čudorednost stvaraju Helenizam.

Židovi kao posrednici trgovinom između naroda drže robove, koji većinom prelaze na židovsku vjeru, jer im je u židovskim obiteljima išlo daleko bolje nego u grčkim ili rimskim. Za Židova bio je i rob čovjek, on svetkuje zajedno sa svojim gospodarom sabbat i sve svetkovine i postaje tako član njegove obitelji. Za Rimljanina nije rob čovjek, nego životinja, koja treba da radi i koju gospodar može bez odgovornosti i kazne da ubije. Prozelitizmom robova primili su Židovi sve moguće elemente u sebe: nordijske, crnačke, i t. d. Kako je trgovina robljem trajala sve do god. 1000. iza Krista, ostalo je mnogo ovih elemenata u židovstvu.

Ali nijesu samo robovi prozelitizmom prelazili u židovstvo. Stara Jupitrova vjera gubila je sve više svojih sljedbenika; pojavljuju se nove sekte, koje se šire po svemu rimskom carstvu, primajući u sebe sve one, koji su sumnjali u rimsku vjeru. Kršćanstvo i židovstvo — u prvim počecima gotovo identično — dobiva sve više novih pristaša. Josip Flavije priča o mnogim Grcima, koji su prešli na židovstvo, Cicero napada neke Rimljane, što su primili židovsku vjeru, pa i neki članovi carske kuće bivaju protjerani iz istih razloga. U Damasku, Aleksandriji, sjevernoj Africi raste židovsko pučanstvo nevjerojatnom brzinom. Nemoguće je, da se je toliko umnožilo prirodnim putem. Idumejci i Iturejci primaju židovstvo, Antipatar, Herod i Saloma nijesu narodni Židovi nego Edomićani židovske vjere.

Ovi su se prozeliti dijelom miješali sa Židovima u kasnijim stoljećima pa tako ne možemo danas više razlikovati potomke ovih prozelita od potomaka »pravih« Židova. Ali u to doba prozelitizma, — do od prilike hiljadu godina iza Krista — primili su neki narodi ili narodne grupe židovsku vjeru, a da se nikako nijesu miješali sa Židovima, pa zato i ne možemo danas smatrati Židovima njihove potomke. Izuzetak čine ovdje djelomice Kazari i njihovi potomci.

1. J e m e n i t i. Oko godine 450. živjela su u Arabiji dva arapska plemena po židovskom ritusu. Potomci ovih arapskih prozelita, koji su mnogo trpjeli pod vječnim progonima Muhamedanaca, današnji su jemenski Židovi. Oni su nam srodni kao i svi Arapi, ali ne posjeduju rasnu komponentu židovskoga naroda. Oni su »habiri« (vidi gore); moguće da su tako izgledali

naši praoci prije nego što su se počeli miješati s nordijskim narodima. Jemenski Židov jest dakle Arapin židovske konfesije.

2. Na južno-afričkoj obali Crvenog mora živi maleni abesinski narod *F a l a š a*, potomak Crnaca i Arapa; broji oko 150.000 ljudi, koji su nekada, ne zna se kada, primili židovsku vjeru.

3. Isto tako u Indiji na Malabarskoj obali ima mala općina crnačkih Židova *K a l a I s r a e l*.

4. U *K o n g u* živi židovskim običajima crnačko pleme *M a v a m b u*, koje je valjda iza godine 1492. primilo od španjolskih emigranata židovsku vjeru.

5. U *K i n i* u provinciji Honan ima kolonija kineskih Židova.

6. Na *K a v k a z u* živi veliki broj Židova, koji su antropolčki Kavkasci, s vrlo slabom židovskom komponentom. Ne zna se, kad su primili židovsku vjeru.

7. *K a z a r i*. Daleko veću ulogu od svih ovih prozelita igraju Kazari. Oni su živjeli između Dona i Dnjepra, a primili su u IX. stoljeću židovsku vjeru. Kraljevi su im nosili jevrejska imena »a oči su im bile upravljene na jerusolimske i babilonske škole«. Oko god. 1.100. propada kazarska država, prinčevi odlaze u Toledo, a narod se miješa sa ostalim Židovima, kojih je već onda dosta bilo u Rusiji i osniva veliku židovsku općinu u Kijevu. Jedan dio seli na Krim i osniva karejsku sektu. Kazari su Tatari pa je tako kroz njih došao mongolski element među Židove: širok nos, široka usta, crna glatka kosa, a katkada tipične mongolske oči.

Istočni Židovi naročito ruski, primili su u sebe slavensko mongolski tip, koji naravno fali zapadnim i južnim Židovima i to je razlogom, da se je tokom vremena iskristalizovao s jedne strane *s e f a r d s k i*, a s druge *a š k e n a s k i* tip. O Sefardima i Aškenazima mnogo se pisalo i raspravljalo. Neki su autori došli do zaključka, da su Sefardi »čisti« Židovi, a neki obratno i jedna i druga strana htijući pokazati, da ima nekih važnih antropoloških razlika, između Sefarada i Aškenaza. Postupalo se je starim uobičajenim načinom: uzelo se — recimo 50 Sefarada i 50 Aškenaza, izmjerilo im lubanje, opisalo boju kože, vlasi, očiju i na temelju toga došao je jedan autor do zaključka, da su Sefardi različiti od Aškenaza, a drugi autor, koji je uzeo druge Sefarde i druge Aškenaze, došao je do zaključka da Sefardi — nijesu različiti od Aškenaza...

Ako bacimo pogled na skupinu Sefarada, a onda na skupinu Aškenaza, mislit ćemo u prvi mah da doista postoje neke razlike, jer kod Sefarada prevladava tip južnjaka, a kod Aškenaza ima više sjevernjačkih osobina. Ali to nije nikakova razlika, jer kako se tačnim proučavanjem ustanovilo, taj tako

zvani sefardski tip posjeduju i Aškenazi, dok Sefardima fali istočno židovski (sjeverni) tip. Aškenaski je tip dakle bogatiji, jer krije u sebi i sefardski, a sefardski čišći, jer ne posjeduje slavensko-mongolske elemente, koji su došli po svoj prilici od Kazara a donekle od Germana i Slavena. Sve one puteve, kojima su do 15. stoljeća prolazili Sefardi prošli su i Aškenazi, no Sefardi nijesu došli u masi dalje od južne Evrope (tek ih dijelom ima u Holandiji) dok su Aškenazi došli u sjevernu Evropu i ondje miješajući se s nordijskim narodima i prirodnom mimikrijom, poprimaju svjetliju boju kože i neka druga obilježja.

Oko godine 1000. nestaje prozelitizma en masse, a ono malo mješovitih brakova i prelaza na židovstvo ne dolazi u obzir. U to doba se svršava drugi dio rasne povijesti Židova i od tog doba žive Židovi, jer im to zakon nalaže, jer ih nužda na to tjera, a još više jer oni sami tako hoće, odijeljeno od ostalih naroda kao ni jedan drugi narod na svijetu. I kao što se svaka vrsta uzgaja na taj način, da se najprije križa ostalim vrstama, a kad je primila dosta stranih elemenata ostavlja se neko vrijeme da rađa generacije, koje treba da se razvijaju iz ovih mješanaca ne primajući stranih elemenata: tako i židovstvo ostaje od tog vremena u svojem krugu.

(Svršit će se)

A. J. Konforty, Zagreb: O Židovima u Španiji do njihova progonstva

O Židovima u Španiji i o njihovom zlatnom vijeku malo se kod nas govorilo, napose u omladini. Predaleko bi nas vodilo, kad bismo se podali istraživanju povoda i uzroka toj činjenici. No čini se, da je ponajglavniji uzrok partikularno interesovanje t. j. da se većinom sefardski dio omladine, kao bliži, bavi studijama i pisanjem o španjolskome židovstvu. Zlatni vijek u Španiji bijaše bukteći krijes, koji je sa visokog brijega kulture sipao plamne krijesnice na sve strane svijeta. Gordost po svijetu učinjenog efekta nitko mu danas ne umanjuje. Genij uvijek postoji, ali se mijenjaju oblici, u kojima se genijalnost ispoljuje. Upravo ta okolnost sačinjava katkada tragediju zaboravi i napuštanja onoga, što je nekom nekada slavu pronosilo.

Židovski se narod, vičan nakon rasula i dugog lutanja aklimatizaciji, mijenjao po običaju i po životu. Tomu se da-

kako nije moglo oteti ni sefardsko židovstvo. Sve to pa kasnije španjolske inkvizicije i progoni ovili su zlatni vijek crninom, te tako nakon zlatnog vijeka, punog bujnog i moćnog života, dolaze vijekovi tegotnog životarenja. Nije stoga utrnuo zabuktjeli krijes kulture, no jenjavao je, manjkao mu je kisik za razgaranje: sloboda mišljenja, kretanja, pa tako i stvaranja. Krijes se tako ovio naslagom tužnog pepela, dok je u suštini ostao netaknut, lijep i veličanstven. Tek tu i tamo taknula ga je koja dobra ruka u namjeri, da ga otkrije, no ubrzo bi se povukla natrag i divotni krijes ostao bi pokriven. U najnovije doba počelo se opet otkrivati krijes. Genij našega naroda došao je do spoznaje, da je i ta staza jedan neiscrpivi izvor životne vodice, koji će da proteče maršovskim tempom tijekom naših žednih žila. I to je jedno od onih radnih polja, na kojima se mora u velike orati. A pozvanici, napose sefardski pozvanici, neka se jače prihvate tog pluga, te će vjerojatno tim boljim plugom mnogo više i bolje uzorati, da se uzmogne zabiti stijeg kulturne renesanse, kako Bjalik veli, na najviši vrhunac kulturnog brijega.

★

Poslije rasula i seobe iz Palestine, prilike za Židove širom cijelog svijeta ne bijahu osobito povoljne. Smatrani tuđincima i doseljenicima bili su ugnjetavani i podjarmljeni od gospodujućih naroda. Ni Židovima u Španiji ne bijaše bolje, dok nijesu Arapi zaposjeli pirinejski poluotok. Dolazak tih srodnih plemena na pirinejsko poluostrvo smatrali su Židovi spasonosnim poslanstvom, koje će ih izbaviti iz stoljetnih bijeda. Nijesu se prevarili. Već nakon prvih godina arapskog gospodstva susrećemo Židove na važnim i visokim položajima. Židovi su uvelike pomagali Arapima kod osvojenja pirinejskog poluotoka. Židovski je narod ravnopravan arapskome s jedinom razlikom, što svaki pojedini daje jednu petinu svojih prihoda, kao namet državi. Namet je utjerivao nagid ili knez, koji je ujedno bio državni dostojanstvenik i predstavnik Židova u državnom vijeću. Pod utjecajem povoljnih prilika i živući u prijateljstvu s Arapima židovski se genij podaje stvaranju potencirajući svestrano svoju tvornu snagu. Španija procvate na polju znanosti, umjetnosti, trgovine i obrta, kao nikad prije.

Još prije raspada gaonskih škola, sredinom X. stoljeća, doseljuju se iz Palestine i Egipta učitelji i učenici u sjevernu Afriku i Evropu, pa tako i u Španiju, gdje su osnovali talmudske škole i učilišta. Volja za radom, veliko duhovno i stručno poznavanje tih vođa naiđu u Španiji na plodno i slobodno polje rada. Baveći se prirodnim naukama (astronomijom, medicinom), biblijom, talmudom, te poezijom (Salamon ibn Gabirol) izgrađuju tako svestranu nauku, koja svraća oči cijele Evrope

na pirinejsko poluostrvo. U to doba padaju počeci gramatike (Juda b. David Hajudž) te rječnika hebrejskog (Menahem ibn Saruk). Židovi se domiču velikog ugleda i često ih susrećemo, gdje uz bok sjede moćnim kalifima i velikim vladarima u sjajnim palačama, kao veliki dostojanstvenici, savjetnici i visoki državni funkcionari (Hasdaj ibn Šaprut, Samuel Hanagid i dr.).

»Stalna na tom svijetu samo mijena jest!« U čovjeku je od prirode težnja za većim i višim. Sredovječni kršćansko-osvajalački duh, gonjen fanatizmom i ciljem, da istisne iz Evrope krivovjerstvo, napose muhamedanstvo, uzrokom je mnogih krvavih borba između velikog kordovskog kalifata i moćnog Rima. Zgodno pjeva jedan savremeni pjesnik: »I poletje krst na devetero krila, da potamni mjesec pred suncem što se rodi na istoku.« Za vrijeme tih ogorčenih borba židovstvo je u Španiji prilično stradalo, no ne mnogo izgubilo. Sredinom XI. vijeka velika se kordovska država raspade u manje državice. U jednim vladahu muhamedanski vladari, u drugim kršćanski. Moć muhamedanaca iz dana u dan je slabila, dok je kršćanska sve većma rasla. No hvala budi slučaju, Židovi su, vični aklimatizaciji, služili nove (kršćanske) vladare, kao i stare (muhamedanske). I u novim državicama bili su Židovi punopravni državljani, te su vršili sve dužnosti ravnopravnog građanina. Prilike u tim državicama pod kršćanskom vlasti bijahu isto tako povoljne, kao i pod arapskom vlašću. Pod utjecajem prilika duhovno se središte premješta iz Granade i Kordove u Kastiliju, gdje su Židovi skupa sa Maurima stvorili veliku i jaku kulturu. Veliko poštovanje, koje su kršćanski vladari imali naprama židovskoj nauci, napose prema židovskim naučenjacima, pridonije mnogo tomu, da su i na kršćanskim dvorovima bili okupljeni najveći tadanji židovski mislioci. I tu ih susrećemo na visokim položajima, kao priznate knezove (vrhovne crkvene glave) židovskih općina. Financijske i porezne su uredbe u rukama Židova (Don Izak Abravanel). Gotovo sve tadanje državice u Španiji imaju zahvaliti svoje blagostanje, bogatstvo i moć Židovima i židovskim funkcionarima. U kulturnom i literarnom pogledu proživljuje židovstvo u to doba u Španiji vrhunac slave, svoj zlatni vijek. Sve grane znanosti i umjetnosti, posebice poezija (Jehuda Halevi), jezikoslovlje (Abraham b. Meir ibn Ezra), filozofija (Moše ben Majmon) postizavaju onaj stepen, kojim se uzdižu u svjetskoj nauci. U to vrijeme padaju počeci Kabale i Zohara (Mojsija b. Leon). Na taj način susrećemo Sefarde, kao prve individualne stvaracce. Strelovitom brzinom osvojile su nove naučne teorije cijelu Evropu. Stijeg, koji su razvili sefardski stvaraoci i mislioci, stršio je visoko gore na brijegu kulture. I to veliko pleme, kako veli Bjalik, koncentriralo je u sebi skoro čitav židovski genij u dijaspori.

Kako je kršćanska vlast sve većma rasla, to je postajala u ono doba sve objesnija i silovitija. Katolički kler nije mogao bez zavisti gledati cvjetanje židovske slave na polju kulture. Pa ni činjenicu, da Židovi sjede na najodgovornijim mjestima u državi, nijesu mogli nikako mimoići. Mržnja i zavist, pakost i zloba, te viteško-pljačkaški duh uzroci su i povodi propasti moći i slave španjolskih Židova. Slabi vladari vodeći se u savjetima od svojih krvoločnih i fanatičkih savjetnika i ispovjednika potpuno su oslijepili postavši igračke u rukama tih savjetnika. Kler je išao i dalje. Zalazeći među najniže slojeve mase, huškao ih je protiv Židova, sipajući otrov mržnje i klevete, prikazujući Židove isisavaocima, nametnicima i huliocima na pravu (kršćansku) vjeru. Nije trebalo mnogo. Razjarena i nahuškana masa, željna pljačke i paleža, fanatički je palila, rušila i sramotila sve, što je židovsko. Pod prijetnjom najužasnijih i varvarskih muka primali su mnogi Židovi na očigled krst, dok su u duši ostali pravi Židovi (Marani). Nažalost djeca iz vlastite krvi (renegati) katkada postajahu najkivniji neprijatelji svojih otaca i braće. Prikazujući iskrivljeno židovsku vjeru, te izvrgavajući je ruglu i prikazujući je kao najogorčeniju protivnicu katoličke crkve, raspirivahu baš oni još većma plamen mržnje u narodu. Česte pljačke od strane mase, napadaji na općine, te prečesta ubijanja i paleži židovskih domova i hramova učiniše od Židova, te su oćutili, da su u dijaspori, ponosa im neštane, muževna svijest izgine, strah i plahost obvlada njihovim ćulima. Židovska slava potamni. Nestaje stvaralačke snage. No kler (Tomio de Torquemada) i rulja nije prestala. Oćistiti poluotok od krivovjeraca i bogohulioća bijaše ćiniti Bogu ugodno djelo. U skrajnjoj sljepoći sadistićko-fanatićnom inkvizicijom, rulja nastavlja progone (1391. — 1492.) židovskog življa sa pirinejskog poluostrva. Nijesu mnogo koristile obzirne naredbe slabih i nerespektiranih vladara, pa ni protestna rijeć rimskoga pape. Na hiljade i hiljade Židova ostavi domove svoje da sklonu glave na sigurnije mjesto. Na hiljade Židova bude prodano kao roblje, na hiljade Židova naće oćajnu smrt u hladnim valovima morskim. Na hiljade ih izgine u najgroznijim u prošlosti nezapamćenim mukama. Kćncem XV. stoljeća ne bijaše Židova na pirinejskom poluotoku. Što je još bilo židovske krvi u Španjolćima i Portugizima, to je inkvizicija utamanila tijekom stoljeća.

Kler je doduše polućio svoj uspjeh, ali je u isto vrijeme izrekao smrtnu osudu blagostanju svoje države. Nikad se Španija ne domoće više sjajne slave, s koje joj se ime pronese diljem cijelog svijeta. Vlastitim udarcem zadala si je duboku i tešku ranu, koja je i danas krvari.

Dr. Eliezer Rieger, Tel Aviv: Agrarni problem

Otkako imade privatnoga vlasništva tla, eksistira i agrarni problem, a da nije našao svoje rješenje. Glavne faze u razvitku ovoga problema jesu: Zakoni Mojsijevi, odredbe Solonove, ustanak Grakha u Rimu i prenošenje zemljišta iz vlasništva zajednice u privatne ruke u danima feudalizma. Pristaše agrarne reforme težili su svi za istim ciljem: da razdijele tlo seljacima, kako bi se spriječilo obogaćenje pojedinaca i osiromašenje masa. Svi su spoznavali, da je seljak podloga narodne kulture, društva i države pa su stoga htjeli da učvrste osnove njegove eksistencije. Povijest je pokazala, da sreću i bogatstvo naroda ne stvaraju ni bogati zemljoposjednici sa svojom zemljišnom rentom niti eksproprijirani proletarijat, nego da su oni naprotiv eksploziv društva. Potrebno je stoga bazirati narod na zdravom seljačkom staležu, ako mu hoćemo osigurati budućnost.

U novije doba doveo je moderni gospodarski razvitak do priznanje novoga načela u ideologiji agrarne reforme, do nacionalizacije tla. I ako je zemljišno pitanje veoma staro, ipak je znanstveno proučio, ovaj problem istom čovjek, koji je živio u šezdesetim godinama prošloga stoljeća. Bio je slagar u štampariji pa je tako počeo i sam da se bavi književnošću. Ime mu je Henry George. U svojoj znamenitoj knjizi »Poverty and Progress« (Siromaštvo i razvitak) pita Henry George ono, što do danas pitaju svi reformisti i nacionalni ekonomisti: Kako je to, da se u današnje vrijeme, koje pokazuje sve znakove tehničkoga napretka, na jednom polu nagomilava beskrajno bogatstvo, dok se u isti mah na protivnom polu gomila u nečuvenoj mjeri očaj, potištenost i zaostalost.

Siromaštvo se u naše vrijeme nije ništa umanjilo, ono je naprotiv poraslo u neizmjernost i postiglo takve oblike, koji su prije bili potpuno nepoznati. Uvijek je bilo ljudi bez ikakvih sredstava, ali u prošlim vremenima trpio je samo muškarac. Pa i muškarac nije onda bio gonjen problemom nezaposlenosti, koji danas vlada u svim društvima, narodima i državama. Moloh nezaposlenosti ostao je nepoznat u vremenima, u kojima nije bilo tehničkoga napretka. Ako je prije uopće itko radio izvan kuće, bio je to muškarac. Danas naprotiv radi i žena. Je li to prirodna posljedica društvenoga bogatstva i napretka, što žena mora da ostavi svoju malenu dječicu kod kuće, pa da sama radi u vlažnim podrumima za neznatnu plaću, koja ne dostaje ni za nju ni za njenu djecu. Jesu li se ikad prije djeca potucala bez zaštite? Uzmemo li to u obzir, moramo priznati, da je zajedno s tehničkim napre-

dovanjem poraslo siromaštvo širokih vrsta i u materijalnom i u psihologijskom pogledu. Kad se dakle u jednoj ruci nagomilalo toliko bogatstvo, a na drugoj je strani nevolja tako golema, onda se mora pitati: gdje se zapravo nalazi posjed?

Neki su narodni ekonomski prošloga stoljeća govorili, da je uzrok nevolje u porastu pučanstva. Malthus je rekao: Pučanstvo raste u geometrijskoj progresiji, dok žetva raste samo u aritmetičkoj. Ako je dakle prihod zemlje sedam puta veći, broj je ljudi šezdeset i četiri puta veći. Stoga nije čudo, da nema dosta hrane. Činjenice su dokazale neistinitost ove teorije. U godinama 1840.—1888. porasao je broj stanovništva u Evropi, Udruženim Državama i u pripadnim kolonijama na 70 struko, dok je u to vrijeme prihod tla porasao na 120 struko. U Njemačkoj je prihod tla u 19. stoljeću porasao na četverostruko, a stanovništvo samo na dvostruko. Sve je to u razvijenim zemljama, u kojima je već otprije bilo intenzivno gospodarstvo. Još se manje treba bojati porasta stanovništva u zemljama kao što su Prednja Azija, Afrika, Australija i Južna Amerika, koje mogu da prime još milijarde ljudi. Malthusova teorija nije bazirana na stvarnosti. Ne trebamo se bojati, da će se stanovništvo toliko povećati, te ne bi bilo dosta hrane.

Hoćemo li da nadujemo pravi uzrok društvenome siromaštvu, mora da se pitamo, tko učestvuje u našem u gospodarskome procesu i koji od učesnika guta višak, nagomilani posjed. Gospodarski proces imade tri učesnika: radnika, kapitalistu i zemljoposjednika. Već smo vidjeli, da radnik nije progutao ovo blago, nego da je naprotiv njegova bijeda mnogo veća no što je bila prije kapitalizma. A i drugi učesnik, kapitalist nije zapravo zgrnuo višak. Dokazano je, da onaj, koji danas imade neki kapital — ne govorimo o onima, koji rade svojim kapitalom, nego o onima, koji nose svoj kapital u banku ili ga investiraju u kuće — dobiva manje nego što su dobivali kapitalisti prošlih vremena. Danas je kamatnjak od više nego 5% i u kapitalističkim državama protuzakonit; prije se ovako nizak kamatnjak i nije mogao zamisliti. Prema tome nije stalež kapitalista upio čitavo bogatstvo, koje se nagomilalo u posljednjim generacijama.

Tko je dakle progutao to bogatstvo? Možda treći učesnik, zemljoposjednik? Pristaše agrarne reforme odgovaraju: Jest, zemljoposjednik je progutao nagomilano bogatstvo. Kako da se to razumije? Otok Manhattam, na kojemu je danas New-York, kupljen je prije nekoliko stotina godina za nekoliko dolara, a danas je ovo zemljište vrijedno milijarde, samo zemljište, bez kuća, bez imanja, koje se na njemu nalazi. Tlo Berlina, koji je prije nekoliko stoljeća bio ribarsko seoce,

danas vrijedi stotine milijuna. Zemljište Tel Aviva, na kojega su se prudima naselili jafanski Židovi prije 20 godina, bilo je na početku gradjenja vrijedno nekoliko stotina funti. Danas naprotiv vrijedi ono stotine tisuća funti. Zar smo zemljištu nešto dodali? Zašto mu je cijena porasla? Pitamo li dakle, odakle su nastale milijarde dolara New-Yorka, stotine milijuna funti Berlina i stotine tisuća funti Tel Aviva, onda je odgovor: generaciju za generacijom radili su ovdje ljudi i time povisili vrijednost toga mjesta; rad njihovih ruku uložen je i u samo tlo, a vlasnici zemljišta imajući monopol na tlo u svojim rukama neizmjereno su se obogatili. No koje pravo imaju zemljoposjednici na ovo bogatstvo? Prolistamo li povijest privatnoga posjeda u različitim zemljama, vidjet ćemo na pr., da patricijske familije Engleske, lordovi, kojima danas pripada trećina engleskoga tla, temelje svoje zahtjeve na prava, koja su im dana prije tisuću godina od normanskih osvajača. Normanski su osvajači iza prepada na Englesku razdijelili zemlju medju sobom i svojim prijateljima. Zbog toga se danas lordovi smatraju zakonitim vlasnicima zemljišta. U Kaliforniji temelje zemljoposjednici svoje pravo na onome papi i na onome španjolskome kralju, koji su prije 400 godina, kad je Amerika otkrivena, razdijelili zemljište malome broju ljudi. U Njemačkoj na pr. oteli su vitezovi razbojnici seljacima silom velike površine tla, a danas posjeduju potomci ovih razbojnika zemlje u vrijednosti od milijuna, koja im odbacuje rentu od deset tisuća. To je zakonito pravo zemljoradnika!

Imade dabome mnogo ljudi, koji su zemlju stekli u novije vrijeme, pa imaju zakonsko pravo, jer su platili određenu cijenu. Ali i oni se koriste neopravdanom porastom vrijednosti tla. U njihov džep ide dobitak, koji nastaje općenitim razvojem grada ili okolice, a da oni nijesu tome ništa pridonijeli. Pristaše agrarne reforme vide u tome povredu prava i pravice. Nije pravedno, da višak iz produkcije čitavoga društva, čitavih generacija prelazi u ruke pojedinaca. Ako zemljoposjednici grade kuće, popravljaju zemljište i t. d., treba da se koriste plodovima svojega rada. Ali je nedopušteno, da izvuku koristi iz porasta vrijednosti tla, ako je mjesto u toku vremena postalo važnim industrijskim ili komunalnim središtem, a time porasla vrijednost zemljištu.

Tlo mora da bude u posjedu čitavoga društva. Zemlja se ne može stvoriti kao što se stvara koji produkt. Zemljište mora pripadati svima ljudima poput uzduha i vode. Pristaše agrarne reforme predlažu, da se čitavo zemljište podloži državi i državnim organima. Što će država da učini? Dat će zemlju u najam, a najamnina će ići u državnu blagajnu. Ne bi bilo opravdano, da se najamnina potpuno ukine, jer tko se koristi zajedničkim vlasništvom, neka i nešto plati već prema

vrijednosti tla. Renta mora dakle da ostane, samo će ići u državnu blagajnu. Njome se pak koristi čitava zajednica. Pristaše agrarne reforme predlažu, da se ukinu svi državni porezi osim zemljišne rente. Izračunato je, da bi zemljišna najamnina donijela više od svih izravnih i neizravnih poreza, koje danas ubire država. Ovim bi se porezom mogli da pokriju svi tekući izdaci države i da se ujedno ukloni nezaposlenost. To isto vrijedi i za gradske uprave. Po mišljenju onih, koji se zalažu za agrarnu reformu, ne bi se tom reformom nikako umanjila produkcija. Da se ojača inicijativa zemljoradnika, dovoljno je dati u najam zemljište njima i njihovim nasljednicima pod povoljnim uvjetima.

Nacionalizacija tla nije nipošto radikalni socijalni program. Poznato je, da se socijalisti ne zadovoljavaju nacionalizacijom tla. Traže nacionalizaciju svih produkcionih sredstava. Ali u pitanju agrarne reforme potpuno se slažu socijalisti i najbolji iz gradjanskoga tabora. Imade dabome važna razlika. Socijalistima je nacionalizacija tla samo početak ostale nacionalizacije i time prvi temelj čitavoga narodnoga gospodarstva budućnosti. To bi bio prvi korak velike socijalističke revolucije, iza kojega bi nacionalizacija ostalih područja došla sama od sebe. U drugom taboru govore: Nacionalizirajmo zemljište, da tom osnovnom reformom predusretnemo revoluciji. Osim toga žele socijalisti da nacionaliziraju zemljište bez odštete, dok po mišljenju pristaša agrarne reforme ovaj prevrat mora da nadode bez prolijevanja krvi. Ako zemljoposjednici dobiju primjerenu odštetu, bit će sve buduće generacije oslobođene opasnosti privatnoga posjeda tla. Kako bilo da bilo, bave se najbolji našega doba na desnici i na ljevici problemom nacionalizacije tla. Parlamentarna komisija Trade Uniona u Engleskoj postavlja u izbornoj borbi svaki puta dva osnovna načela: 1. Obećajemo, da ćemo se u parlamentu boriti protiv svakoga ograničenja izbornoga prava. 2. Obećajemo, da ćemo se boriti svim silama za nacionalizaciju zemljišta u Engleskoj. Danas se bore čak konzervativni i liberalni zastupnici za nacionalizaciju tla. Ovo pitanje prema tome nije nikako apstraktna teorija. U mnogim zemljama dobilo je ono konkretne forme. U New Zealandu je nacionalizacija tla gotovo potpuno provedena. A posljedice? Ovaj je otok danas jedna od najbolje fundiranih točaka svjetskoga gospodarstva. U australskom gradu Sidneyu, koji broji 750.000 stanovnika uveden je single-tax, i to porez od zemljišta. U drugim zemljama nijesu još tako daleko. Ali i tamo se nastoji, da se provede neki minimalni agrarni program, da se osigura seljak i njegov maleni posjed. U Srbiji je 1879. uveden zakon, po kojemu je zabranjeno protjerati seljaka s njegova zemljišta, čak i onda, ako ne može da otplati zajam, koji je uzeo da

stvori svoje gospodarstvo. Tako je srpski narod obezbijedio snažan seljački stalež, pa stoga i nije čudo, da se srpski narod odlikuje svima onim gospodarskim i narodnim svojstvima, koja mu daju prevagu nad ostalim balkanskim narodima. U Egiptu imade zakon »Fedan«, koji zabranjuje protjerati felaha sa zemljišta, pa mu u svakom slučaju ostavlja 5 fedana.

Naročito je interesantan agrarni problem u Engleskoj i Rusiji. U Engleskoj je to fundamentalno pitanje. Zamišljamo, da je Engleska okružena s polja svakakvim opasnostima: da će otpasti Egipat, da će Indija odbaciti jaram, da će Kanada i Australija sklopiti savez s Udruženim Državama, da će Južna Afrika tražiti autonomiju i t. d., i t. d., ali u stvari znadu svi poznavajući engleskih prilika, ako su sve to opasnosti, da je agrarno pitanje opasnost nad opasnostima, tako reći otvorena rana na tijelu britskoga imperija. Ne prijete britskome imperiju najveća opasnost od Kanade i Južne Afrike, od Indije i Egipta, nego od engleskih seljaka, koji ne mogu ni živjeti ni umrijeti. Razvitkom velike industrije sve više propada seljački stalež. Već u XV. stoljeću počeli su agrarci, velikoposjednici, da ostavljaju zemljoradnju i da prelaze ovčarstvu, jer su izračunali, da ovaj obrt nosi više prihoda njihovoj privatnoj kasi. No narod morao je to da skupo plati, jer su svake godine ostavili deseci tisuća zemljoradnika grudu i odlazili u grad, gdje su postali proleterima, dok su oranice postale pašom za ovce. U toku vremena dosjetiše se lordovi, da se ne isplati plaćati zemljoradnički posao, dok je tako silna konkurencija s industrijom drugih zemalja. Pretvoriše stoga desetke tisuća akra u lovišta i sportska igrališta. Adam Smith nam priča, da se Engleska prije 130 godina hranila gotovo potpuno vlastitim prirodom i da je samo za nešto više od pola dana u godini morala uvoziti agrarne produkte iz inostranstva. Sad je naprotiv poznato, da se Engleska 270 dana u godini hrani stranim produktima, a samo 90 dana vlastitim prirodom. Nije stoga čudo, da engleski narod pri ovakvome stanju stvari mora da bude imperijalistički; jer bez imperijalizma i bez ekspanzivne industrije ne može da nadje svoj nasušni hljebac, a pitanje hljeba je dabome mnogo oštriji problem od svih političkih programa. Ma koja vlada upravljala britskim imperijem, konzervativna, liberalna ili radnička, nijedna ne može u skoroj budućnosti da se odrekne imperijalizma, jer je na to nagoni manjak zdravoga seljačkoga staleža. Najbolje su glave Engleske spoznale opasnost, koja se skuplja nad narodom, pa su različiti državnici pokušavali, a pokušavaju još i danas da riješe teški agrarni problem bilo visokim porezima na neobrađeno tlo bilo agrarnom reformom, koju sad na pr. Lloyd George predlaže liberalnoj stranci. Ali Lloyd Georgeu protive se i lordovi i sami pristaše liberalne stranke, jer su njeni čla-

novi industrijalci, koji ne će, da vlada zabaci imperijalizam u korist intenzivnoga bavljenja zemljoradnjom. Stoga će morati da dodje do oštne borbe između vodja engleske politike, kako bi se riješio agrarni problem u Engleskoj.

Kakvo je stanje zemljišnoga pitanja u Rusiji? Dok u Engleskoj seljaci čine samo 14% svega stanovništva, živi u Rusiji 85% pučanstva od zemljoradnje. Po zakonu od godine 1861. dobio je ruski seljak općinsko zemljište. Grupa seljaka, čitava općina (mir) dobila je neku površinu zemlje, koja je bila razdijeljena po broju glava porodice. No od 1861. do 1914. naraslo je stanovništvo Rusije od 78 milijuna na 170 milijuna, to jest za 120%, dok je broj stanovništva u Njemačkoj u to vrijeme narasao samo za 60%. Dok je prije na svako lice otpalo poprečno 4,8 desjatina, otpalo je poslije samo 2,6 desjatina na svaku glavu. Budući da su ruske prilike onemogućile razvitak intenzivnoga gospodarstva — u seoskoj općini izmjenjivala su se zemljišta, tako da je isti komad pripao jedamput jednoj, drugiput drugoj familiji — nastala je poznata žedj za zemljom.

Kako da se udovolji toj potrebi? To je bio veliki problem Rusije prije revolucije. Socijalisti i druge ljevičarske stranke predlagali su seljacima, da će čitavo zemljište kao narodno vlasništvo razdijeliti među njih. Velikoposjednici i vlada obećavali su naprotiv seljacima, da će im općinsko zemljište razdijeliti kao privatno vlasništvo. I industrijalci bili su za razdiobu općinskoga zemljišta, jer su znali, da će naći tvorničkih radnika među onima, što će biti otrgnuti od zemljišta. Na koncu se ostvario plan vlade, po kojemu je općinsko zemljište bilo razdijeljeno pojedinim porodicama kao privatno vlasništvo. Pokušaj vlade, da time stvori i predobije za sebe konzervativni seljački stalež kao osiguranje protiv prevrata, morao je dabome da ostane bez uspjeha. Budući da ruskome seljaku određeno zemljište nije bilo dovoljno za život, tražio je svim silama povećanje svojega posjeda. Na koncu je došlo do Kerenskijeve revolucije, iza koje je 1917. ruska konstituenta stvorila zakon o nacionalizaciji ruske zemlje. No odmah iza toga dodjoše sovjeti na vladu i preobrnjuše čitavo demokratsko ustrojstvo. Onda se pitalo: Kako će boljševici da riješe agrarni problem? A oni ga riješiše vrlo oportunistički: Sva krunska dobra, posjede velikih knezova i sve latifundije razdijeliše seljacima, tako da se posjed svakoga pojedinog seljaka povećao za dvostruke i više. Pored toga odrediše boljševici, da se svaki seljak mora da hrani prirodom svoga zemljišta, a višak priroda ima da u gradu zamijeni industrijskim produktima. No budući da nije bilo dosta industrijskih produkata, pokušашe natjerati seljake, neka prodaju svoj prirod za nevrjedni državni novac. Ruski je seljak obradjivao sad samo

dio svojega zemljišta, koliko je njemu dostajalo. Odmah se Lenjin usprotivio tome i zatražio, da stranka odbaci komunistički princip u saobraćaju sa seljacima, koji čine 85% ruskoga stanovništva, pa neka od seljaka traži samo porez in natura t. j. neka svaki seljak prema naravi svoga zemljišta dade neki porez za njegovu upotrebu. Time su boljševici ojačali ruskoga seljaka i njegovu inicijativu, a u isti mah osigurali svoju egzistenciju. Ruski seljak gleda u boljševicima onu vladu, koja je stvorila temelje zemljoradničkome staležu. Boji se stoga svake promjene vlasti, jer bi u novome poretku možda zemlja opet mogla da bude istrgnuta iz ruku seljaka. U tome je ujedno i tajna o egzistenciji sovjeta u Rusiji.

Tako smo razmotrili, u čemu je zapravo agrarni problem i kako ga rješavaju u pojedinim državama. Drugi ćemo puta vidjeti, kako je naš agrarni problem i što nam je činiti, da izbjegnemo svim nedaćama, koje danas osudjuju svi razboriti i plemeniti ljudi.

Naša druga anketa

U ČEMU SE RAZLIKUJEM OD ASIMILANTA?

Po htijenju u svemu. Po svagdašnjemu životu u mnogo čemu.

Asimilant se stidi svoga židovstva. Pred ogledalom stoji čitave sate pa s mržnjom promatra kovrčastu kosu i uvijeni nos. Prezire sebe i svoje pretke. Nije nimalo zahvalan svojim roditeljima, što ga rodiše. Ne može im oprostiti, što su Židovi.

Htio bi da bude što više u nežidovskom društvu. Osobita mu je čast, kad mu netko kaže, da ne liči na Židova. Još mu je milije, kad smije jedamput da bude smatran jednak svojim nežidovskim drugovima. Ne smeta ga, što je to samo zato, jer im plaća piće.

Uzrujava se kad u sebi otkrije koji trag židovstva. Htio bi da bude jednak sredini. Čita njene knjige, misli njene misli, osjeća njene želje. Ide u njene škole, hrani se njenim ide-

alima, ravna se po njenim vrednotama i mjerama.

I misli, da je zbog svega toga prestao biti Židov.

A ja?

Znam, da je u meni židovska krv. Ne stidim se nje. Često se čak njome ponosim, i ako mi je gdjekad smiješno dičiti se nečime, što nijesam sam zaslužio ni stvorio. Ali ipak ima mjesta mome ponosu. Ne dičim se prošlošću, nego sadašnjošću i budućnošću. Najviše sadašnjošću, jer je ona naša, moja. Sad je vrijeme, gdje je židovstvo na raskršću. Crni zloguki proroci govore, da smo već odavna umrli ili da jurimo u bezdan, da ćemo nestati bez traga. Veseli majmunčići igraju se repom i govore s punim ustima: Ne može se ništa dogoditi. Izrael je vječan.

A ja cionista kažem: U mojoj je ruci život i smrt. Preda mnom su dva puta. Treba da odlučim, kojim ću da

krenem. Odlučio sam: ni u bolnu i crnu sumornost zlogukih proroka ni u kliktavi ponor veselih majmuna. Nego u četv boraca, radnika, graditelja novoga života.

Tražim još put svoj. Tražim put novoga židovskoga života. Moja je volja čvrsta: biti graditelj novoga židovstva ili ako hoćete kamenčić među kamenčićima, iz kojih će udes i naši vođe izgraditi treći hram, svetište duha.

Volja je moja židovska. Teži k židovstvu. Put je moj židovski, započet zbog židovske volje.

A život? Pa i ja sam išao u strane škole, naučio tuđi jezik, othranio se tuđim idealima. I moje je osjećanje probudeno tuđim pjesmama, moje su geste oblikovane u tuđemu teatru.

Nijesam li i ja isto tako srastao s okolinom kao i brat naš asimilant? Možda sam srastao s plemenitijim slojem sredine, jer nijesam pripuz i ulizica, jer se ne namećem njima i ne odmećem od svojih.

Možda sam u stvari isto tako odrođen od židovstva kao i asimilant. Volja je moja židovska i nervi su moji židovski. Ali je život moj uvelike određen zakonima i oblicima sredine, čak i onda, kad se potpuno uvlačim u sebe, kad hoću da dohvatim židovstvo.

Jezik hebrejski nije me mogao potpuno da vrati židovstvu. Duša narodna nije mogla sva da oživi u meni. Forme židovske nijesu mogle da

me zaokupe. Duša se moja nije osjećala voljko u njima.

U časovima mira u duši pored svih hebrejskih napjeva, hasidskih motiva i hramskih melodija zabruji sentimentalna jugoslovenska pjesma, zaigra ritam seoskog kola.

Polutan sam baš poput asimilanta.

Ali je svijest moja čistija. Nema u njoj lažnih predodžaba, zavaravanja samoga sebe, pretvaranja pred samim sobom. Židov sam i u židovstvu mi je korijen. Polutan sam, ali je židovstvo u mojoj krvi, a sredina mi je samo dala materijal, sredina me je odgojila oblikujući krv moju starodavnu i plemenitu, što vuče svoje korijenje iz žarke pustinje i bogodane Palestine.

Čvrsta je moja volja i jasan je moj put. Iskreno blagodaram za primljene vrednote. Znam, da će naša nova kultura biti obogaćena tisućljetnim iskustvom tuđine. Bit će mi drago, ako budem zahvalnost ovoj sredini mogao da iskažem prenoseći njene vrednote u novu židovsku zajednicu, ako odem u Erec, a prenoseći naše vrednote amo, ako ostanem tu.

A ipak je Cijon čežnja moja i smirenje. Jerusalem je visoko iznad svih ovdašnjih radovanja. I zato nijesam asimilant i odrod, nego cionist.

Pa recite sad: u čemu se razlikujem od asimilanta?

Po htijenju u svemu. Po svagdašnjem životu u mnogo čemu.

Cvi Rothmüller.

Iz pokreta

IZA KURZA VODA.

Kurz voda u Brodu za mene je najljepši i najsvijetliji momenat u historiji našega Saveza, a mogao bi da bude najpozitivniji, ako se bar donekle okoristimo onim, što su nam pojedinci dali na tome kurzu.

Kad se na saveznim vijećima i sletovima pravila bilanca rada, bili smo uvijek i uvijek nezadovoljni. Nezadovoljstva mora biti, da uzmognemo kročiti napretku. No u nas nezadovoljstvo nije urodilo zamašnim rezultatom. Ocrtavali smo uvijek iznova

put, kojim nam valja kročiti, a da se nismo pomakli ni za korak.

Savez je na svome kurzu voda učinio nov korak, dao nam je poslovnik Meira Weltmanna, koji od nas traži maksimum. Ako za sada izvršimo minimum toga, učinjen je korak naprijed.

Proživljavajući još jednom u duhu kurz voda vidimo, da za nas više nije slet. Novi oblik treba: Kemp.

Tako je eto kurz donio razbistrenije pojmova u težnji za čistijim, zdravijim i pozitivnijim životom, unutar našega Saveza.

Na kurzu nije bilo tretirano (a to je bila manjkavost kurza) pitanje izlaska iz pasiviteta u aktivitet, forma rada i života **židovskih djevojaka** u cionizmu naše jugoslovenske omladine.

Nama židovskim djevojkama još nije pokazan put. Većina nas zaostajale smo daleko za omladincima našega pokreta. I ako smo se pojedinačno trudile, da zauzmemo položaj kraj naših muških drugova, nije to posvema uspjelo, jer život djevojke u pokretu mora biti drugačije formiran, a ne samo da služi kao ukras naših sastanaka, kako je to bilo jasno izraženo na kurzu voda.

Tek kad židovske djevojke uvide, da njihovo djelovanje u pokretu mora biti požrtvovnije od njihovih drugova, onda ćemo se moći s njima ujediniti u radu oko obnove židovske duše.

Židovska je djevojka predstavница budućih žena i majka. Uočimo li to, jasno je, kojim putem nam valja krenuti. Do nas stoji, da li će buduće generacije biti prinuđene istom otkrivati židovstvo, da li će biti stavljeni pred dilemu, kojim putem da pođu.

Mi, mlada generacija znademo, kako je mučan put, tražiti u sebi čo-

vjeka-Židova. Ne smijemo dopustiti, da se i buduće generacije lome na tome putu. Mi djevojke združene u našem savezu moramo budućim generacijama omogućiti, da se s njihovim porodom rodi i židovstvo u njima, da im unapred odredimo smjer, kojim valja da krenu.

Ako budemo izvršavale ovu dužnost, koja nam se sada iza kurza voda, kad se Savez razvija novim smjerom, najviše nameće, onda ne ćemo biti tek ukras sastanaka, nego ćemo ozbiljno saradivati s muškim drugovima, a uza to ćemo još veća stvoriti onu toplu atmosferu, koja je potrebna našim drugovima, jer ne će iz nas strujiti praznina i plitkost, koju je Cvi spomenuo, bit ćemo produbljene, jer ćemo oplemeniti istinski rad za naš cionski ideal.

Djevojke, koje ste sa kurza voda pošle svojim domovima (a to se isto toliko odnosi i na one, koje nisu bile prisutne) ponesite sa sobom i ono, što na kurzu nije bilo izrečeno, ali je lebdilo u zraku.

Čule ste Julu Weinerovu, sve što nam je ona dala, odnosilo se najvećma na nas djevojke. Koja djevojka nije pri Julinim riječima osjetila: duboku potrebu, da se svom svojom sposobnosti preda radu sa djecom. Da u tome radu postane sama dobar i plemenit čovjek.

Prikažite djeci svojega mjesta židovstvo,

prbližite im našu domaju Palestinu,

omogućite im učenje našega jezika,

učite ih naše pjesme,

učite ih radu, kako nam je to u kratko ocrtala Jula,

prikažimo im jednakost, bratstvo, zajednicu,

privedimo im sve što je dobro, plemenito i lijepo,

budimo djeci prijatelji u ozbiljnom radu, drugovi u igri.

Uredimo korespondenciju među djecom pojedinih mjesta, time će se iskristalizovati njihovi pojmovi, ojačati će njihov duševni život. Oni će isto kao i odrasli osjećati povezanost unutar našega Saveza.

Djevojke-vođe neka izmjenjuju svoje misli i način rada, te radni materijal sa djevojkama vodama drugih grupa i mjesta. I samo ako spoznamo, da je to pravo polje našega rada, postići ćemo intenzivitet židovskoga života i rada u našem pokretu.

Još nekoliko riječi o kempu, zajedničkom ili odjelitom. Ja sam za odjeljeni kemp i to s ovih razloga:

Ako mi djevojke odmah poslije kurza prihvatimo ozbiljan rad s djecom, mogli bismo djecu uz privolu roditelja povesti na ženski kemp. Deset dana zajedničkoga boravka, omogućit će još snažniji rad oko nas samih i djece. Onda se ne ćemo osjećati inferiorne našim muškim drugovima već zato, jer oni ne će biti nazočni. Bez sustezanja moći ćemo raspraviti sve, što tangira naš cionistički rad i omladinstvo.

U zajedničkom životu, radu i igri, odmicali bi dani, u kojima ne će biti ispraznosti i disharmonije.

Mi se moramo osloboditi superiornosti naših drugova, potražiti polje rada, koje je nama određeno, moramo se prirodno i bez stege izživljavati, da uzmognemo opet stupiti uz

bok našim muškim drugovima i s njima pokročiti realizaciji našega ideala, jer ćemo se u protivnom slučaju ogriješiti na nama, našem narodu i budućim generacijama, za koje se mora pripravljati teren.

Moramo svome cionizmu u okviru saveza podati trajnu vrijednost.

Ako posumnjamo u mogućnost izvršenja toga našeg ideala i ne pokročimo njegovoj realizaciji, onda za nas vrijede riječi, koje je citirao Otto Rechnitzer:

Ti sam ćeš sebi zadati smrt, kad počneš sumnjati u svoje ideale.

Onda, djevojke, ne odlazimo više na kurzeve i na kemp, jer je bez vrijednosti. Da smo već prije uočile određeno nam polje rada, da smo već ranije postale potpuno aktivne u njemu, uvjereni sam, da uopće ne bi došlo do debate zajednički ili odjeljeni kemp, jer kolikogod bi stvarale toplu atmosferu, sudjelovale bi u ozbiljnom radu naših drugova, a u tome slučaju bio bi posve razumljiv zajednički kemp.

Za vrijeme kurza iznijela je nad charlstonom pobjedu hava i hebrejska pjesma. Mislim, da se to unutar saveza još nije nigda tako ispoljilo, kao ovaj puta.

Najvidljiviji je to znak, da ćemo posvema preboljeti sve moderne bolesti i pokročiti putem konačnoga ozdravljenja.

Nelly Kohn, Brod.

IZ UREDNIŠTVA.

Budući da neka veoma važna pisma za broj »Naš Svijet« uredništvo do danas nije primilo, odgađa se izdanje ovoga broja za jedan do dva mjeseca.

Molimo svakako sve prijatelje lista, da nam što prije pošalju pisma, koja drže vrijednim priložima za ilustraciju Našega Svijeta, njegovih ličnosti i njegovih problema.

Iz jednoga pisma

Dok se u nas piše o svemu i svačemu, raspravlja o velikim i sitnim problemima, dotle kraj nas žive teška i ozbiljna pitanja, o kojima nitko ne vodi računa. Ovo je jedno od najgorčih.

.... Danas mi je došlo pismo od nje. To me je pismo tako zaokupilo, da nisam uopće izašla, nego sedila i listajući jednu knjigu razmišljala o njenu pismu.

Piše: njeni hoće da je udaju. Kad bi naši ljudi slutili, koliko leži u njoj, kolika množina ljubavi, koja se nema na što i na koga da troši. Kad bi znali, kako u njoj leži prava, skromna, divna majka, najbolja, najvernija, najiskrenija prijateljica za čoveka — verovatno ne bi ovako prolazili kraj nje. Ali ima ona pravo: nema u nas tako divnih idealista.

Šta je našim dečkima stalo do toga, da ona tako lepo zamišlja svoju udaju: za nju je udaja ideal, koji će joj ostvariti snove (što su se njoj izjalovili). Moći će da rada decu, da ih odgaja za Erec.

A takvu devojkicu, nju, našu da odvede čovek, nama stran, njoj stran, (ali pravo kaže: koga da čeka?), čovek koji je možda dobar, ali ne će nikad spoznati njenu pravu vrednost. Zar to nije očajno?

Znaš, to sve još nije perfektno. To samo hoće njena mama. A ona razgovara sad sa mnom, barem pismeno. Veli, da je sad prviput razmišljala o udaji. I prviput je osetila, da bi nastala užasna borba: stranac — a naši dečki? Stranac je svaki izvanpokretni čovek. A »naš« je samo čovek iz našega kruga...

DAROVALI ZA TISKOVNI FOND »HANOARA«:

Leon Weiser, Travnik, sakupio među građanima Din 294.—

Žid. Oml. Udruženje u SŽOU., Čakovec . . . Din 100.—

Darovateljima se ovime najtoplije zahvaljujemo i želimo da bi se i drugi ugledali u ove primjere, te na taj način potpomagali naše glasilo.

Uprava »Hanoara«.

Svaki omladinac

treba da nešto

učini za svoj list!

SIONISTI!

Šaljite knjige za jerusolimsku biblioteku na adresu:

Odbor za hebrejsku univerzu u Jerusolimu,
Zagreb, Ilica 38. II. kat.

Štampilje, društvene i sportske znakove, vignete, gravure, čekiće, emajlirane ploče, signature izradjuje brzo i jeftino

Zavod za rezbariju i štampilje
Brezina i drug

Frankopanska ulica broj 9.
Telefon int. 8-53.

Engleski magazin

ZAGREB, Štrosmajerova ulica 10.
BEOGRAD, Karadžića ulica 18.

Prvorazredna modna kuća za gospodu.
Vlastiti krojački atelier za odjele i rublje po mjeri.

Učite hebrejski!

Najbolji udžbenik sadašnjosti

Sefat Amenu

izašao je na srpsko-hrvatskom jeziku.

Knjiga se naručuje kod
Nadrabinata
u Bačkoj Topoli.

DUBROVAČKI PODRUM

GJORGJIĆEVA ULICA 3.

preporuča svoja izabrana vina osobito „Grk“ i „Dingač“ liječnički preporuča za slabokrvne uz najumjerenije cijene.

Apolo Kino, Ilica broj 31.

DANAS

PARIS

PREMIJERA

(Pariške sjene)

Apaška romanca u 6 činova sa Jean Crawford

Početak: $\frac{3}{4}5$, $\frac{1}{4}7$, $\frac{3}{4}8$, $\frac{1}{4}10$.

OGLAŠUJTE U „HANOARU“!

Uredjuje: Odbor. — Odgovorni urednik: Dr. Drago Rosenberg, Gajeva ul. 20. — Tiskara »Merkantile«, Zagreb, Ilica 35. — Za tiskaru odgovara: Gjuno Jutriša, Zagreb, Nova Ves 62.